

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**БІОГРАФІЯ І БІБЛІОГРАФІЯ
ВЧЕНИХ-ПРАВОВИЗНАВЦІВ**

**Вячеслав Іванович
БОРИСОВ**

(до 80-річчя від дня народження
та 50-річчя науково-педагогічної
і громадської діяльності)

Харків
«Право»
2023

УДК 340.143”388”

В99

Упорядники:

*В. С. Батиргарєєва, М. В. Шепітько, Д. П. Євтєєва,
В. В. Базелюк, Д. О. Куковинець*

Вячеслав Іванович Борисов (до 80-річчя від дня
В99 народження та 50-річчя науково-педагогічної і громадської
діяльності) / упоряд.: В. С. Батиргарєєва, М. В. Шепітько,
Д. П. Євтєєва, В. В. Базелюк, Д. О. Куковинець ; Нац. акад. прав.
наук України. – Харків : Право, 2023. – 146 с. – (Біографія
і бібліографія вчених-правознавців).

ISBN 978-966-998-475-3

У виданні висвітлено життєвий шлях, науково-педагогічну і громадську діяльність відомого фахівця в галузі кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, соціології кримінального права та міжнародного кримінального права, доктора юридичних наук, професора, радника при дирекції Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, академіка Національної академії правових наук України, професора кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заслуженого юриста України В. І. Борисова.

Список наукових праць знайомить із науковим доробком ученого. Розраховано на науковців, широке коло читачів.

УДК 340.143”388”

© Національна академія правових наук
України, 2023

ISBN 978-966-998-475-3

© Видавництво «Право», 2023

Життєвий і творчий шлях

*Виповнилося 80 років від дня народження та 50 років науково-педагогічної діяльності відомого в Україні та за її межами вченого, фахівця в галузі кримінального права, талановитого керівника та педагога, доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України **Вячеслава Івановича Борисова**.*

В. І. Борисов народився 7 лютого 1943 р. у м. Волжську Марійської АРСР (тепер – Республіка Марій Ел, Російська Федерація) в сім'ї військовослужбовців. У 1957 р. після закінчення у м. Житомирі 7 класів залізничної середньої школи № 45 (тепер школа № 8) вступив до Житомирського будівельного технікуму та отримав спеціальність техника-будівельника. Виробничий шлях почав у 1961 р. муляром будівельно-монтажного управління № 74 будтресту № 7 м. Житомира. У 1962–1965 рр. служив у лавах Радянської Армії. Службу проходив у будівельних військах (в/ч 89412) Новосибірського та Забайкальського військових округів. За трудові та військові показники у період служби був відзначений знаком ЦК ВЛКСМ «Молодому передовику виробництва».

У 1966 р. В. І. Борисов вступив до Харківського юридичного інституту (тепер – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; раніше – Українська державна юридична академія, Національна юридична ака-

демія України імені Ярослава Мудрого, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»). Під час навчання брав активну участь у науковій студентській роботі. Вже починаючи з 2 курсу протягом чотирьох років був незмінним головою наукового студентського товариства Інституту, неодноразово відмічався нагородами різного рівня за участь у конкурсах та конференціях. Так, за наукову доповідь, підготовлену разом із співкурсником А. О. Селівановим (тепер – академік Національної академії правових наук України), та надану на другий Всесоюзний конкурс наукових студентських робіт з проблем суспільних наук, міжнародного молодіжного руху та історії ВЛКСМ, вони були нагороджені Дипломом I ступеня республіканського конкурсу УРСР та Дипломом і медаллю лауреата Всесоюзного конкурсу.

Закінчивши з відзнакою у 1970 р. Харківський юридичний інститут, В. І. Борисов пов'язав своє подальше життя і діяльність із цим учбовим закладом, де навчався в аспірантурі, а згодом працював асистентом, старшим викладачем, доцентом, старшим науковим співробітником, професором кафедри кримінального права. З жовтня 1977 р. по вересень 1978 р. поєднував роботу на посаді старшого викладача з роботою завідуючого аспірантурою, а з листопада 1979 р. по жовтень 1980 р. був доцентом та заступником декана. З серпня 1983 р. по липень 1985 р. був у закордонному відрядженні у Народній Демократичній Республіці Ємен, де працював викладачем кримінального права та кримінології Аденського університету та був

старшим групи спеціалістів з СРСР юридичного факультету цього університету. Працюючи викладачем, В. І. Борисов продовжував займатися науковою роботою. Зокрема, у співавторстві було підготовлено і видано підручник «Уголовное право Народной Демократической Республики Йемен. Часть Общая», а також декілька індивідуальних наукових праць. З 1991 р. по 1994 р. за дорученням кафедри кримінального права Української державної юридичної академії виконував обов'язки завідувача цієї кафедри.

З 1995 р. – начальник управління планування та координації наукових досліджень Академії правових наук України (тепер – Національна академія правових наук України). З 1995 по 2005 рр. – директор Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України (тепер – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України). З 2005 по 2008 рр. – професор кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. З 2008 р. по січень 2019 р. – директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, з лютого 2019 р. – радник при дирекції цього Інституту. Одночасно є професором кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за сумісництвом.

У 1974 р. В. І. Борисов захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ» (спеціальність

12.00.08 – кримінальне право та процес). Це дослідження було виконане під науковим керівництвом видатного вченого, талановитого педагога та організатора вищої юридичної освіти в нашій країні В. В. Сташиса.

У 1978 р. В. І. Борисову було присвоєно вчене звання доцента. У 1993 р. відбувся захист докторської дисертації на тему «Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины» (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право). У 1995 р. йому присвоєно вчене звання професора, у 2023 р. – почесне звання «Заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».

У 1996 р. В. І. Борисов обраний членом-кореспондентом НАПрН України, у 2004 р. – дійсним членом (академіком) цієї Академії. З 5 березня 2012 р. по 28 вересня 2018 р. був академіком-секретарем відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук України.

Творча обдарованість, талановитість, сміливість та широта наукових міркувань В. І. Борисова втілена у різних напрямках його наукової діяльності: кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право, соціологія кримінального права, міжнародне кримінальне право. У своїх наукових роботах В. І. Борисов розробляв питання теорії кримінального закону, кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я, економічних та службових кримінальних правопорушень, проти правосуддя, проблеми запровадження інституту кримінального проступку в за-

конодавство України, реформування правоохоронних органів в Україні тощо.

Окремий напрям його наукових досліджень стосується кримінальної відповідальності за порушення правил охорони праці та безпеки виробництва. У докторській дисертації та наступних наукових публікаціях В. І. Борисов вперше у вітчизняній науці кримінального права здійснив системний аналіз чинників соціальної обумовленості кримінально-правової заборони посягань на безпеку виробництва в Україні та комплексно дослідив загальні ознаки складів кримінальних правопорушень у цій сфері. Значну увагу ним приділено й дослідженню мотивації кримінально протиправних порушень правил безпеки виробництва та визначенню чинників, що впливають на неї. Наукову цінність представляють і сформульовані В. І. Борисовим вихідні положення щодо конструювання санкцій за конкретні види кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва, які передбачають широке застосування альтернативних ув'язненню видів покарання. На підставі цього ним було сформульовано родове поняття цих кримінальних правопорушень та запропоновано доктринальну модель системи норм про кримінальну відповідальність за посягання на безпеку виробництва, яка набула втілення у нині чинному Кримінальному кодексі України 2001 р. Не можна не згадати у цьому контексті і внесок В. І. Борисова в розробку проекту Конституції України 1996 р., до якої увійшли його пропозиції щодо закріплення права людини на охорону життя та здоров'я у процесі тру-

дової діяльності, визнання життя людини найвищою соціальною цінністю. За значні досягнення в розробці проблем правового забезпечення виробництва у 1993 р. В. І. Борисов був обраний дійсним членом Академії інженерних наук України.

Багаторічна плідна наукова діяльність В. І. Борисова, його фундаментальні знання в галузі права відбиті у більш ніж 550 наукових працях, у тому числі монографіях, підручниках, навчальних посібниках, науково-практичних коментарях, що є свідченням значного внеску в розвиток вітчизняної юридичної науки. Серед них: «Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ» (1977); «Ответственность за нарушение правил техники безопасности на производстве» (1984); «Уголовно-правовая охрана безопасности общественного производства (развитие уголовного законодательства, его социальная обусловленность, юридические признаки составов преступления)» (1991); «Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения» (у спіавт., 2001); «Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності)» (у спіавт., 2005); «Протидія організованих злочинності у сфері торгівлі людьми» (у спіавт., 2005); «Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки» (у спіавт., 2006); «Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження)» (у спіавт., 2008), «Проблеми забезпечення

ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні» (у спіавт., 2010), «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні» (у спіавт., 2011), «Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» (у спіавт., 2012); «Теоретичні та прикладні проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з місць обмеження або позбавлення волі» (у спіавт., 2013), «The Legal System of Ukraine: Past, Present and Future. Vol. V : «Criminal-Law Sciences. Urgent Problems of Combating Criminality in Ukraine» (with other co-authors, 2013); «Правова доктрина України : у 5 т. – Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку» (у спіавт., 2013); «Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми» (у спіавт., 2016); «Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування» (у спіавт., 2017); «Ukrainian Legal Doctrine: Volume 5: Part 1: Criminal Law, Criminology and Criminal Procedure» (with other co-authors, 2018); «Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України» (у спіавт., 2021) тощо.

В. І. Борисов бере активну участь у написанні підручників із кримінального права, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів до Кримінального кодексу України. Зокрема, він є співавтором таких видань: «Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник» (1997, 2001, 2003, 2004, 2007, 2010, 2015, 2020); «Кримінальне

право України. Особлива частина. Підручник» (2001, 2003, 2004, 2007, 2010, 2015, 2020); «Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар» (2003, 2004, 2006, 2008, 2013).

Кропітка і наполеглива науково-педагогічна праця В. І. Борисова створила підґрунтя для підготовки 12 кандидатів юридичних наук, 2 докторів юридичних наук та 1 доктора філософії, які успішно працюють на науковій та практичній ниві. Зараз В. І. Борисов є науковим керівником кількох аспірантів та здобувачів ступеня доктора філософії. Учні Вячеслава Івановича розвивають його ідеї, досліджуючи проблеми широкого спектра норм та інститутів Загальної та Особливої частин кримінального права. Тож на сьогодні сформувалася наукова школа академіка, якій властивий впізнаваний класичний стиль наукової мови та спільне бачення на вирішення проблем кримінального права.

Більше 20 років (з 1995 по 2005 рр. та з 2008 р. по січень 2019 р.) В. І. Борисов очолював Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, у складі якого переважно працюють доктори та кандидати наук. З лютого 2019 р. є радником при дирекції цього Інституту. Його людяність, принциповість, мудрість, толерантність та уміння органічно поєднувати індивідуальний підхід з колективним характером спільного вирішення наукових завдань сприяють підтримці творчої й дружньої атмосфери в колективі Інституту, стимулюють співробітників до активних наукових пошуків. Завдяки зусиллям В. І. Борисова ство-

рено колектив, який має високий науковий авторитет та потенціал.

Вячеслав Іванович має й видатний організаторський талант, який відбивається у різних проявах. Виплеканим творінням академіка та його колег на чолі з доктором юридичних наук, професором, академіком Національної академії наук України В. Я. Тацієм став 17-й том Великої української юридичної енциклопедії «Кримінальне право» (2017 р.), в якому В. І. Борисов виступив заступником голови редакційної колегії, членом робочої групи та автором низки термінів. А вже в 2019 р. В. І. Борисов став членом редакційної колегії 18-го тому Великої української юридичної енциклопедії під назвою «Кримінологія. Кримінально-виконавче право».

Професор В. І. Борисов – талановитий педагог і вчитель, у лекціях та практичних заняттях якого глибокий аналіз кримінального законодавства й практики його застосування поєднано з доступною, чіткою формою викладення навчального матеріалу. Особливе місце в педагогічній діяльності В. І. Борисова посідає науково-дослідна робота студентів. Протягом багатьох років він очолює наукові студентські гуртки, учасники якого беруть активну участь у наукових конференціях та конкурсах і отримують дипломи переможців. Серед вихованців В. І. Борисова багато відомих юристів-правознавців, суддів, прокурорів, народних депутатів.

В. І. Борисов виконує значну роботу із методичного забезпечення юридичної освіти в Україні. Він – один із

розробників Загальнодержавної освітньо-професійної програми вищої школи «Право» Міністерства освіти України, а також рейтингової системи оцінки знань студентів з кримінального права. В. І. Борисов разом з колегами по кафедрі підготували базу даних «Навчальний електронно-інформаційний комплекс (НЕІК) з кримінального права України», на що було отримано Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Крім того, з 1979 по 2005 рр. він був вченим секретарем Науково-методичної комісії з правознавства Міністерства освіти України.

Багаторічний досвід та високий авторитет В. І. Борисова нерозривно пов'язані з активною участю в атестації наукових кадрів. Він є членом спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого по захисту кандидатських та докторських дисертацій, а з 2012 р. – очолює спеціалізовану вчену раду К 64.502.01 Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності 12.00.08. Також В. І. Борисов неодноразово виступав офіційним опонентом по захисту кандидатських та докторських дисертацій.

Науково-педагогічну та адміністративну діяльність В. І. Борисов успішно поєднує з громадською роботою. Так, у 1977 р. він був обраний заступником голови Харківської обласної науково-методичної ради з пропаганди правових знань, а також читав лекції у Харківському міському народному університеті правових знань. Крім того, В. І. Бо-

рисов був членом позаштатного відділу «Право та мораль» газети «Ленинская смена», а з 1975 р. очолював Раду молодих учених Харківського юридичного інституту. З 2000 р. – член Правління Кримінологічної асоціації України; з 2001 р. – член Європейського об'єднання кримінологів; з 2002 р. – член Співки юристів Харківської області; з жовтня 2011 р. – один із засновників та до 30 листопада 2021 р. заступник голови громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права».

Вагомим напрямом діяльності В. І. Борисова є його участь у законопроектній роботі. Так, починаючи з 1993 р., він був членом робочої групи Кабінету Міністрів України з підготовки проекту чинного Кримінального кодексу України, ухваленого 5 квітня 2001 р. Також був науковим консультантом Комісії Верховної Ради України з питань законності і правопорядку; консультантом Комітету Верховної Ради України з питань правової політики; членом робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією з доопрацювання проектів законів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення; членом робочої групи Ради національної безпеки і оборони України з підготовки питання «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам»; експертом Міністерства юстиції України з питань реформування кримінального законодавства; членом юридичної секції Науково-консультативної ради Національної експертної комісії України з питань

захисту суспільної моралі; членом Науково-експертної ради при Державній службі України з контролю за наркотиками. У 2012 р. В. І. Борисова було включено до складу Конституційної Асамблеї як спеціального допоміжного органу при Президентові України, утвореного з метою напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України. Нині бере активну участь у роботі Науково-консультативної ради при Верховному Суді.

Академік В. І. Борисов є заступником головного редактора електронного наукового видання «Вісник асоціації кримінального права України», а також членом редакційної колегії періодичного видання «Питання боротьби зі злочинністю», членом ради почесних членів HONORIS CAUSA – «Право України».

Важливий сегмент наукової роботи В. І. Борисова – це міжнародне співробітництво у сфері наукового забезпечення боротьби зі злочинністю. З 1998 по 2003 рр. В. І. Борисов обіймав посаду заступника директора Харківського центру вивчення організованої злочинності, який був створений відповідно до Договору між Американським університетом (Вашингтон, США) та Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого з метою проведення наукових досліджень з проблем боротьби з організованою злочинністю, корупцією, наркобізнесом, торгівлею людьми, легалізацією (відмиванням) коштів, здобутих кримінально протиправним шляхом та ін., розроблення та впровадження рекомендацій, спрямованих на усунення причин й умов, що сприяють злочинності у зазначених